

MS/42

Escaping from unemployment - the possibilities in Hungary

TERÉZ LAKY

Institute for Labour Research Budapest, Hungary

(Budapest, Mozsár utca 14. H-1066)

**Paper presented for the Challenges of Unemployment in a Regional Europe
(C.U.R.E.) conference, Isle of Ameland 11-15 Oct 1994**

Előadásom első részében röviden néhány főbb különbségét vázolom a fejlett nyugat-európai országok és a magyarországi munkanélküliség okai és ebből következően a kiút-keresés eltérő lehetőségei között.

A második részben a magyarországi munkanélküliség főbb jellemzőit ismertetem.

A harmadik rész mutatja be a különböző társadalmi csoportok számára a munkanélküliség előli menekülés főbb utvonalait.

A negyedik rész a szolidáris társadalmi értékek próbatételéről szól.

Az előadásban felhasznált adatok a Munkaügyi Kutatóintézetben évente elkészülő kiadványból származnak. (Laky T: A munkaerőpiac keresletét és kínálatát alakító folyamatok) A kiadvány felhasználja a Központi Statisztikai Hivatal, az Országos Munkaügyi Központ és más központi szervek statisztikai kiadványait és elemzéseit.

I. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség magyarországi sajátosságai

Európában már csaknem negyed százada a gazdaság és a társadalom egyik meghatározó tényezője a munkanélküliség magas aránya. A fejlett Nyugat-európai országok többségében minden kilencedik-tizedik munkaképes férfi és nő állástalan. A fiatal felnőttek közül sokaknak még soha nem volt munkája.

Magyarországon 1990-ben jelent meg ismét a nyílt munkanélküliség, több évtized lényegében teljes foglalkoztatása után. Azóta - csakúgy, mint a világ számos országában - itt is állandósult a magas, 10-12 %-os munkanélküliségi ráta.

A munkanélküliség, mint társadalmi-gazdasági probléma a felszínen nagyon hasonló jelenségeket mutat, a megoldására tett erőfeszítések módjai is sok mindenben hasonlítanak. Ezért ilyen konferenciákon a munkanélküliség sokféle vonatkozásáról tudunk közös nyelven beszélni, és sok más módon tapasztalatokat cserélni.

Mégis, ahhoz hogy jobban értsük egymást, szükséges a felszín mögötti, nem egyszer nagyon markáns különbségekről is szólni. Különösen fontosnak érzem azt a volt szocialista országokkal közös tanácskozásokon. Évek óta tapasztalható ugyanis, hogy nyugati barátainkat, legjobb szándékú segítőinket is félrevezetik a felszíni jelenségek hasonlóságai, amiből aztán a félreértések, félremagyarázások - végsősoron a szituációk

meg nem értése - származik. (Ez főként akkor baj, ha segíteni is kívánnak, s pénzt szánnak segítőszándéku programokra, és csalódottak, ha a várt siker elmarad¹)

A magyarországi foglalkoztatási helyzet jobb megértése érdekében néhány tény figyelembevételét tartom fontosnak.

- A foglalkoztatás szerkezetében csak az 1980-as években gyorsultak fel a változások. A három nagy foglalkoztatási szektorban 1990-ben a mezőgazdaság a keresők 15,4 %-át foglalkoztatta, az ipar 38,1, a szolgáltatások 46,5 %-ukat. A szolgáltatásokban foglalkoztatottak aránya 1992-ben érte el az 50,7 százalékot és csökkent a mezőgazdasági 10,1 %-ra. (Lásd. 1. táblázatot a Függelékben.)

- A foglalkoztatási szektorok arányváltozása azonban nem a modernizáció, hanem a gazdaság összeomlásának következménye; a kelet-európai volt szocialista országok, köztük elsősorban a Szovjetunió összeomlása következtében Magyarország elvesztette meghatározó külpiacait, s ez - továbbgyűrűző hatásaival - a belgazdaságban a vállalatok tömegét sodorta csődbe. Az ipari termelés színvonalára az 1989 évinek mintegy 60 %-ára csökkent, s még 1993 végén sem érte el az 1989 évinek 70 %-át. (Lásd. 1.sz. ábra). A külföldi és belföldi kereslet csökkenése miatt a cégek tömegesen bocsátották el alkalmazottaikat. A nyugati piac elhúzóvá válsága ugyancsak megnehezítette a magyar termékek befogadását. Ráadásul a termékeknek csak relatíve szűk köre éri el a fejlett ipari országokban megkívánt magas minőséget.

- A magánszektorban foglalkoztatottak aránya bár növekvő, de még 1993-ban sem volt több 30-35 %-nál. Ezen belül mintegy 20 %-ot tesz ki a legkisebb vállalkozásokban foglalkoztatottak aránya (a mezőgazdaságot is beleértve.) E szektorhoz tartozók zöme - a nemzetközi definíciók szerint - önfoglalkoztató. A termelővagyont több mint 60 %-a - a privatizációs törekvések dacára - az állam tulajdonában van. Az állami tulajdonra cégek igen jelentős hányada (kb 70 %-a) csőd- és felszámolási eljárás alatt áll, azaz továbbra is várható a munkahelyek megszűnése. A főként külföldiek által megvásárolt cégek aránya még csekély; az 50 főnél nagyobb, privatizált gazdálkodó szervezetekben a keresők 8,3 %-át foglalkoztatták. A privatizálás elsősorban a munkahelyek megmentését jelenti, a kül- és belföldi privát cégek munkahelyteremtése még nem számottevő.

- Az ország szegény és eladósodott. A 80-as évek végén az egy főre eső GDP 30 % volt az USA-hoz képest (USA = 100); 55 % az Európai Közös Piac országaihoz (a Tizenkettekhez) képest; a szomszédos Ausztriával összehasonlítva mintegy 50, az

¹A helyzet nem kellő ismeretében jöttek létre például a világbanki hitelből finanszírozott oktatási - továbbképző központok. Kétségtelen, hogy a legmodernebb oktatási módszereket meghonosító központok távlatilag hasznosak lesznek, az ország súlyos gazdasági helyzetében azonban - véleményem szerint - sokkal szerencsésebb lett volna olcsóbb, az ország nagy adóságait nem súlyosbító, s a helyi viszonyokhoz jobban illeszkedő megoldásokat keresni.

európai piacgazdaságok (ideértve Törökországot is) átlagához képest 60 %-os volt. Magyarország viszonylagos fejlettsége az 1980-as években érzékelhetően romlott; elmaradt a piacgazdaságok fejlődésétől. (Ehrlich-Révész 1993). Az ország külföldi adóssága - és hiteltörlesztési kötelezettsége - igen súlyos; a jelenlegi kormányzat erőfeszítései még arra összpontosulnak, hogy a következő években a gazdaság további süllyedését megállítsa.

- Az évek óta tartó súlyos helyzetben 1994 tavaszán kezdett nőni ismét az ipari termelés. A növekedés ugyan szerény, s még távolról sem éri el az 1989-es szintet, de talán a stagnálásból kimozdulást jelzi. A foglalkoztatottság - a termelés növekedése ellenére - még 1994-ben is tovább csökkent. 1993 végén a 10 millió lakosból 7,8 millió volt 15 éven felüli; közülük 4 millió volt a foglalkoztatott. (Azaz a lakosság 40 %-a tartotta el a 60 %-ot.) (2.sz. táblázat). 1994 első negyedévében a foglalkoztatottak száma további 100 ezer fővel csökkent; ebből 30 ezer fő munkát talált a második negyedévben megindult szezonális tevékenységekben. Az előrejelzések a foglalkoztatottak számának további csökkenésével számolnak.

II. A munkanélküliség néhány jellemzője

Magyarországon a férfiak esetében 15-60, a nők esetében 15-55 év a munkavállalási kor. Az állásukat elvesztők közül a fenti életkorukat regisztrálják - jelentkezésükkor - munkanélküliként az Országos Munkaügyi Központ mintegy 200 helyi irodájában. A "regisztrált munkanélküliek" létszáma 570,6 ezer fő volt 1994 májusában. (A továbbiakban is az 1994 májusi adatokat használom, mert ezek állnak rendelkezésre részletezetten.) Munkanélküli ellátásra - azaz segélyre, át- és továbbképzésre stb - csak a regisztrált munkanélküliek jogosultak. Az úgynevezett aktív - az egyén munkaerőpiaci helyzetét javító - programok résztvevőit azonban részvételük időtartama alatt nem tekintik regisztrált munkanélkülinek. 1993 decemberében csaknem 145 ezer fő (átképzésen lévő, közhasznú munkán dolgozó stb) nem szerepelt a regisztrált munkanélküliek között.

A foglalkoztatottságot és a munkanélküliséget az OMK-től eltérően, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően méri a Központi Statisztikai Hivatal Labour Force Survey (LFS) negyedévenkénti felmérése. Itt 15- és 74 év között veszik számba a foglalkoztatottakat és a munkát keresőket, köztük a passzív - munkát aktívan nem kereső, de elhelyezkedni kívánó - munkanélkülieket is.

(A fentebb említett, 1994 első félévében a foglalkoztatás csökkenéséről szóló adatok az LFS-ből származnak.)

A regisztrált munkanélküliek száma - és a hivatalos munkanélküli ráta - 1993 februárjában volt a legmagasabb: 705 ezer fő, azóta folyamatosan csökken. A csökkenés elsősorban adminisztratív okok következménye. Akiknek ugyanis lejár a jogosultsága a (jelenleg egy évig kapható) munkanélküli járadékra, s az ezt követő két hónapig nem kéri közvetítésüket, kikerülnek a regisztráltak közül. (1994. májusában 33,4 ezer fő volt az újonnan regisztrált, ugyanakkor 55,6 ezer főt töröltek a regisztrációból.) Ma már többszázezerre teszik a regisztrációból, s így a munkaügyi központok látószögéből is kikerülők számát.²

A munkanélküliség jellemzői közül néhányat szükséges kiemelni.:

- A regisztrált munkanélküliek közül hónapról-hónapra mintegy 3-5 % lép ki azért, mert munkahelyet talált. Ez, a munkaerőpiac pangására utaló arány akkora is alacsony, ha tudjuk, hogy a munkaerő-forgalom Magyarországon is -csak úgy, mint úgyszólván mindenütt - többnyire elkerüli a munkaerőszolgálati irodákat, és az elhelyezkedés jobbára családi, baráti kapcsolatokon keresztül történik. Bár a munkaerő-igényeket - elvileg - kötelező bejelenteni, a munkaadók kevésbé szeretik a munkaügyi irodákból küldött munkanélkülieket, mint akit környezetükből valaki személyesen ajánl. A bejelentett üres álláshelyek száma az 1993 májusa és 1994 áprilisa közötti egy évben havonta átlagosan 31 ezer volt, azaz kb. fél százaléka a regisztrált munkanélküliek havi létszámának. De még ezt a szerény létszámot sem lehet a regisztráltak állományából teljesen fedezni, mert a kereslet és a kínálat mind területileg, mind strukturálisan jelentős mértékben eltér egymástól.

- Az elhelyezkedések szerény arányából is következik, hogy egyre nő a tartósan állástalanok aránya. Különösen az iskolázatlanok (a legfeljebb 8 általánost végzettek, vagy még annyit sem) a szakma nélküliek, az idősebbek és a különféle okok miatt hátrányos munkaerőpiaci helyzetűek (csökkent munkaképességűek, cigányok, alkoholisták, börtönviseltek) helyzete válik egyre reménytelenebbé.

E csoport tagjai teszik ki a becslések szerint a mai munkanélküliek legalább felét. S bár esélyeik jobbítása érdekében különböző réteg-programok indultak, a társadalomnak mégis arra kell felkészülnie, hogy e csoportokhoz tartozó többszázezer ember zöme már többé nem jut vissza a munka világába.

- A munkanélküliek elsősorban fizikai foglalkozásúak. Még 1990-ben a keresők 66,5 %-a volt fizikai foglalkozású, a regisztrált munkanélküliek között tartósan 80 % feletti az

²Az OMK 1993-ban megkísérelte felmérni, mi történt a járadékra jogosultságát 1992-ben elvesztett 103 ezer fővel. Közülük 52 % regisztrált munkanélküli maradt, 2,3 %-uk elhelyezkedett. A 42 %-nyi - 43 ezer fő - helyzetét postai kérdőívvel mérték fel. A reprezentatívan kiválasztott 22 ezer fő közül 11 ezer küldött vissza értékelhető kérdőívet. Eszerint a segélyezés lejárta után 29,4 % elhelyezkedett, 37,4 % munkanélküli maradt, 33,2 % pedig inaktívvá vált. (Lázár Gy - Székely J 1993).

arányuk. A nem fizikai foglalkozásúak 33,5 %-os arányukhoz képest a regisztrált munkanélküliek 16-17 %-át adják. A fizikai foglalkozásúak között a saját állománycsoportjukhoz képest, az 1990-ben foglalkoztatott aktív koru keresőkhöz viszonyítva 14 % körüli a szak- és betanított munkások munkanélkülisége, a segédmunkásoknak azonban csaknem a fele munkanélküli.

A foglalkoztatottak magasabb képzettsége iránti igény várhatóan a gazdaság tartós trendje lesz.

- A fentiek, még ha a magyarországi helyzet jellemzői is, többnyire más országokban is tapasztalhatók. Amiben Magyarország különlegesnek számít, az a nőknek a férfiakénál alacsonyabb aránya a munkanélküliek között.³

A jelenség tartós. Évek óta a munkanélkülieken belül átlagosan 60 % a férfiak és 40 %-os a nők aránya. A jelenséget több tényező magyarázza. A (csaknem) teljes foglalkoztatás évtizedeiben a nők tömegesen lettek munkavállalók, jórészt azért, mert a mesterségesen kialakított bérvizonyok szükségessé tették, hogy két kereső legyen a családban. Másrészt a társadalombiztosítás különböző juttatásaira a munkaviszonyban állók szereztek jogosultságot. (Önkéntes biztosítások gyakorlatilag nem léteztek.) A kényszerítő körülményeken túl a nők nagy része maga is szívesen vállalt kereső foglalkozást. Ilymódon a kereső nők aránya (csaknem minden volt szocialista országban) jóval magasabb volt, mint az európai átlag. (A nők aktivitása aránya Magyarországon a 90-es években 76,9 % volt. Ez ugyan alacsonyabb, mint Svédországé - 83,5 % - de a különbséget jórészt az alacsonyabb nyugdíjkorhatár magyarázza.) (Frey, 1993).

A 90-es évektől, bár a recesszió az ország egész gazdaságát sújtotta, kevésbé érintette a szolgáltatásoknak azokat az ágait, amelyekben tradicionálisan a nők dolgoztak többségben. 1992-ben például míg a mezőgazdaságban foglalkoztatottaknak mintegy 35 %-a volt nő, az iparban és az építőiparban pedig mintegy 39 %-a, addig a szolgáltatásokban dolgozók 60 %-a volt nő, ezen belül az egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatásokban 76,3 %, a kereskedelemben 65,6 %, az egyéb anyagi szolgáltatásokban 72 %. Foglalkoztatásuk még mindig relative magas mértékét magyarázhatja a nők alacsonyabb bérszínvonala: az átlagbérekben és az

³A mértékadó statisztikai források szerint Európában a kereső nők jelentős hányada eleve részmunkaidőben dolgozik (és többnyire ennek megfelelő a keresete is.) A nők jelentős hányada pedig - a munkanélküliség növekedésével - teljesen kiszorult a foglalkoztatásból. Az Európai Közösség 1992-ről közölt adatai szerint a Közösségben a női munkanélküliség jelentősen magasabb, mint a férfiak körében; 1993 májusában az átlagos ráta a nőknél több mint 12 % volt, míg a férfiaknál 9% körüli. Belgiumban, Olaszországban, Görögországban 1992-ben a női munkanélküliség kétszerese volt a férfiakénak. Portugáliában, Luxemburgban és Spanyolországban 65 %-kal volt magasabb, de jelentősen több a női munkanélküli, mint a férfi Dániában, Franciaországban és Hollandiában is (Employment in Europe, Commision of the European Communities, 1993, 42. old.)

átlagkeresetekben kimutatható, a férfiakénál mintegy 20 %-kal alacsonyabb bérek sok munkakörben vonzóbbá tehetik a férfiak helyett a nők alkalmazását.

III. Menekülés a munkaerőpiacról

A foglalkoztatási lehetőségek beszűkülésével - aki teheti - megpróbál kivonulni a munkaerőpiacról, vagy - amíg lehet - elkerülni azt. A menekülés egyik legáltalánosabb formája az inaktívvá válás.

Vannak társadalmilag segített utak és egyéni megoldások. A társadalmilag segített utak egyike a fiatalok számára az, hogy tovább maradnak az iskolarendszerben Magyarországon - egyelőre - az állami iskolarendszerben mindenfajta oktatás ingyenes, beleértve az egyetemet is. Ez megkönnyítette, hogy a 15-25 évesek egyre nagyobb hányada tanuljon tovább, s egyfelől műveltebben, másfelől később jelenjen meg munkavállalóként. 1960-ban a 15-25 éves korosztályok 19 %-a tanult tovább 15 éves kora után, 1993-ban 35,5 %-a. Ilymódon az aktív korúak csaknem 10 %-a maradt távol a munkaerőpiactól az 1992/93-as tanévben.

Társadalmilag segített útja a munkaerőpiacról kilépésnek az aktív korban történő nyugdíjazás. 1990-ben 88, 1993-ban 107 ezren mentek aktív korban nyugdíjba, kétharmaduk egészségi okból, egyharmaduk azonban az állások megszűnése miatt. Az utóbbi megoldást azok választhatták, akiknek legfeljebb 5 év hiányzott a nyugdíjra jogosultsághoz. Az aktív keresők 1,8 %-a került ki így 1993-ban a munkaerőpiacról. Hasonlóan társadalmilag segített út a kisgyerekes anyák (vagy az apák) számára a gyerek 3 éves koráig igénybevehető, fizetett távolét. Ez a kereső korúak 4,3 %-át vonta ki a munkaerőpiacról, legalábbis átmenetileg.

A családok vállalják magukra az eltartás terhét, amikor valamelyik családtag nem tud vagy nem akar munkát vállalni. A tapasztalatok szerint az egyéni indítékok igen sokfélék: a háztartásban önként maradó feleségek, az öreg, beteg családtagok gondozását vállalók, a fogyatékosok, és más a hátrányos munkaerőpiaci helyzetűek, a kötelező általános iskola elvégzése után sem a továbbtanulásra, sem az elhelyezkedésre nem alkalmas fiatalok egyaránt ebbe a csoportba tartozhatnak. A kényszerből vagy önként a háztartásban maradók aránya évről évre nő: 1990-ben 211 ezren, 1993-ban 337 ezren választották a maguk számára ezt a megoldást. A munkavállalási korúak 5,6 %-át e csoport tagjai tették ki 1993-ban.

A munkaerőpiac kínálatát csökkentő eljárások egyike tehát inaktívvá válás, amit a társadalom bizonyos formák között támogat is.

Ha az egyének jogosultak valamilyen, rendszeres bevételt jelentő, szerény támogatásra (nyugdíj, gyerek-gondozási díj) akkor ez egyuttal a munkanélküliség ellen menekülés leginkább preferált útja. A számítások szerint 1990-ben a keresők 20, 1993-ban már 26,7 %-a maradt így távol a munkaerőpiactól.

A munkanélküliségtől menekülés másik fő útja az önfoglalkoztatóvá válás

Magyarországon az 1980-as évek elejéig ideológiai-politikai okokból nem létezett a szó klasszikus értelmében vett vállalkozás. A gazdasági tevékenységeket - csakugy, mint a szolgáltatások zömét - az állam tulajdonában és irányítása alatt lévő szervezetek, vagy a hasonlóan irányított szövetkezetek végezték. A magánszféra a kisiparosokból, kiskereskedőkből és a mezőgazdasági önállókból állt, s a keresők kevesebb, mint 4 %-át foglalkoztatta.

A hangsúlyozottan csak önfoglalkoztókat (azaz nem jegyzett cégeként működőket) magában foglaló magánszféra a 80-as évek liberálisabb politikájának hatására lassan növekedni kezdett, s 1989-re már ez foglalkoztatta keresők 10 %-át.

A rendszerváltással, a piacgazdaság megteremtésének egyértelművé vált követelményével felgyorsult a magánvállalkozások alapítása is. 1993-ban már ez a szféra foglalkoztatta a keresők 21 %-át. (Önállóak, alkalmazottaik, segítő családtagok, beleértve a mezőgazdasági önállókat és a jogi személyiség nélküli társaságok (partnership) főfoglalkozású tagjait is.)

Ez nemzetközi összehasonlításban is igen magas arány⁴ Kialakulásában sok tényezőnek volt szerepe; egyebek között a magán-tevékenységek szabadabbá válásának, de a tőkehiánynak is, amelynek következtében hirtelen elszaporodtak a tőke nélkül, vagy szerény tőkebefektetéssel is végezhető tevékenységek.

A gazdaság hirtelen összeomlása ugyancsak sokakat készítetett arra, hogy megpróbáljon önálló egzisztenciát teremteni saját szakismereteire, tudására, kapcsolataira építve. Az 1990-es év - a munkanélküliség kezdetének és tömegessé válásának éve - csaknem 200 ezerrel növelte meg az önfoglalkoztatók táborát. (3. sz. táblázat).

Az önfoglalkoztatók száma azóta is - bár lassabb ütemben - de tovább növekszik, s köztük egyre szaporodik a nyilvánvalóan kényszer-vállalkozók száma. (Például 1992-ben a kereskedelemben nyilvántartott és adóbevallást benyújtott 137,5 ezer "kereskedő" közül 35,5 ezer ügynöki tevékenységet végzett, s több tizezres az utcai, piaci árusok száma is.)

A munkanélküliek közül is egyre több önállósul segítséggel, a munkanélküli járulék 6

⁴Az EFTA országokban és az Egyesült Államokban 1990-ben az iparban és a szolgáltatásokban dolgozók 7-8 %-a volt önfoglalkoztató, az Európai Közösség 12 országában pedig 13 %, ahol a más fejlett országoknál magasabb arány részben a mezőgazdaság relatív súlyának következménye. Az önfoglalkoztatók aránya az Európai Közösség országaiban 10 év alatt mindössze 2 %-kal nőtt, az Egyesült Államokban nem változott, Japánban pedig 2 %-kal esett. (Employment in Europe, 1993. 9-10 old.)

hónapra történő meghosszabbításával - önállósul. 1992-ben 5500, 1993-ban már 13,3 ezer fő önállósulását segítette az állami költségvetésből elkülönített Foglalkoztatási Alap. A menekülésnek ez az útja előnyös a kialakult foglalkoztatási helyzet nézőpontjából. A gazdaság fejlődése szempontjából azonban az önfoglalkoztatók nagyarányú szaporodása valószínűleg sokkal inkább "a recesszió szecskája, semmint a növekedés magjai" (Foremen-Peck, 1985) Tulajdonképpen az önálló egzisztencia-teremtés a célja az állami tulajdonu vállalatok megvásárlásának is, a menedzsment és a dolgozók által. Az ESOP mintájára kialakított program szerinti vásárlást a dolgozók a munkahelyek megőrzésének többnyire egyetlen lehetőségeként látják. A dolgozók és a menedzsment már mintegy száz céget vett meg hosszulejratú kedvezményes hitellel. A probléma az, hogy a cégek jó részének nagyon bizonytalan a piaci helyzete, s a munkahelyeket így sem lehet megmenteni.

A harmadik fő menekülési út: a szürke gazdaságban létezés. Nyilvánvaló, hogy a munkanélküliség, a romló gazdasági helyzet jelentősen megnöveli az illegális, bejelentés nélküli foglalkoztatás, s az adózatlan tevékenységek terjedésének esélyeit. A szürke gazdaság növekedését mindennapos tapasztalatok jelzik (a számla nélkül végzett szolgáltatásoktól a vám elkerülésével becsempészett cikkek tömegének árusításáig), tényleges gazdasági szerepéről azonban - természetesen - csak becslések, feltételezések léteznek. Minden esetre - az ellenőrzések tapasztalatai szerint - a nem-foglalkoztatottak, a munkanélküliek, s a vállalkozások (önfoglalkoztatók) egyaránt ott vannak a szürke gazdaság szereplői között, több-kevesebb megélhetési lehetőség esélyével. A társadalom minden felelős szereplője tudja, hogy a szürke gazdaság ingoványa lehúzhatja az egész gazdaságot, akkor is, ha rövid távon sok, a legális munka lehetőségét elvesztett embernek kínál jövedelmet. Hatásos intézkedéseket azonban mindeddig nem sikerült hozni ellene.

IV. A társadalom érték-választása

Ma már nyilvánvaló, hogy a magyar társadalomnak és gazdaságnak is tartós jelensége lesz a munkanélküliség. Él ugyan a bizalom, hogy a gazdaság helyzetének javulásával mértéke csökkenni fog, de ha a jelenleginek felére is csökken, akkor is többszázezer ember rekesztődik ki a munka világából, zömük valószínűleg véglegesen.

A jelenlegi munkanélküliek ellátása - nemzetközi összehasonlításban - inkább szerénynek minősíthető. Mindenek előtt 1994 májusában a regisztrált munkanélkülieknek csupán 40 %-a (230 ezer fő) részesült járulékból. További mintegy 150 ezer fő pedig az aktív

programokban vett részt, illetve korengedményes nyugdíjazásuk költségét fedezték. (Az aktív programok résztvevői - mint erről szó volt - valójában nem szerepelnek a regisztrált munkanélküliek között.) A járadék átlagos havi összege 10.658 Ft volt 1994 májusában, de a járadékban részesülők csaknem 60 %-a 10 ezer Ft-nál kevesebb kapott (Összehasonlításként: az átlagkereset 1994 első félévében 30,355 Ft volt.) A járadék alacsony összegét elsősorban az magyarázza, hogy - mint erről más összefüggésben szó volt - a munkanélküliek zöme eredetileg is alacsony képzettségű és alacsony jövedelmű volt.

A munkanélküli járadék-folyósítás időtartama egy év. Az eredetileg 2 éves időtartamot a munkanélküliség gyors növekedése miatt kellett előbb másfél, majd újabb fél évvel csökkenteni.

A munkanélküli járulékfizetés forrása a munkavállalók és a munkaadók befizetéseiből képződő Szolidaritási Alap. Az Alapba a kifizetett bérek alapján a munkavállalók 1,5, a munkaadók 5 %-ot fizetnek. Az alap biztosítási elv szerint működik.

Az aktív programok költségeit az állami költségvetésből elkülönített Foglalkoztatási Alap fedezi. Összege évről évre növekedett és 1993-ban elérte a 18,8 milliárdot. A Foglalkoztatási Alap fedezi a képzések-átképzések, a közhasznú foglalkoztatás, a vállalkozóvá válás, a tartósan munkanélkülieket alkalmazóknak adott bértámogatás, s a korengedményes nyugdíj költségeit.

Azok, akik kimerítették a járadékra jogosultságukat, és a család szociális helyzete indokolja, ugynevezett jövedelem-pótló támogatást kaphatnak. Ennek összege havi kb. 5000 Ft. Ma már mintegy 200 ezren részesülnek ilyen, szociális jellegű támogatásban.

Talán a felsoroltak is alátámasztják, hogy a magyar társadalom, mióta szembekerült a nagyarányú munkanélküliséggel, tulajdonképpen jól vizsgázott szolidaritásból. Az ellátások ugyan nem bőkezűek, de a társadalom zúgolódás nélkül vállalta a munkanélküliség terhét. A munkaadók és a munkavállalók racionális követelményként, társadalmi konszenzusként hozták létre a Szolidaritási Alapot, s működtetik azóta is. A tripartit elven működő Érdekegyeztető Tanács Munkaerőpiaci Bizottsága - ha esetenként kemény viták árán is - de mindeddig meg tudta kötni a munkanélküliség terheinek megosztására vonatkozó kompromisszumokat.

A társadalmi konszenzusokat azonban napról napra újra meg kell hozni, s az igazi próbatétel most következik. A társadalom tagjainak többsége a szocialista-szabaddemokrata kormánytól az életszínvonal romlásának megállítását várta. Ehelyett az új kormány - az ország további eladósodásának gazdasági süllyedésének megállítása érdekében - a lakosság amúgy sem magas életszínvonalak erőteljes csökkentésére készül.

Ebben a helyzetben, a reálbérek tervezett csökkenésével párhuzamosan kell dönteni a munkanélküliek ellátásának mértékéről, a korai nyugdíjazás, s más a munkaerőpiac elhagyását segítő programok terheinek vállalásáról vagy nem vállalásáról, a képzésekre/átképzésekre fordított költségekről, stb.

A társadalmi feszültségek, konfliktusok várhatóan növekszenek. A magyar társadalomban távolról sem létezik a közös bajok elviselésének, közös terhek vállalásának olyan szilárd értékrendje, mint például a skandináv államokban. Igaz, nem létezik az alapvetően az egyén felelősségére, az egyén saját magáról való gondoskodásának kötelezettségére hárító szélsőségesen individuális értékrend sem. Mindenesetre a következő évek egyik meghatározó értékválasztása lesz az individuális érdekkövetés és a szolidaritás, mint közösségi érték közötti arány kialakulása.

Felhasznált irodalom

- É.Ehrlich - G.Révész: A jelen és egy lehetséges jövő Magyarországon. Nemzeti összefoglaló tanulmány.
Készült az "Eastern and Centree Europe 2000" című nemzetközi kutatási program keretében, 1993 dec.
- Employment in Europe Comission of the European Communities, 1993
- J.Foremen - Peck: Seed ^rcorn or chaff; New ^vfirm formation ^a and the performance of the ^vinternar economy
Economic History Review vol 38, no 3, 1985
- M.Frey: *A délem recipe (ILO/germán projekt) a me. anyagok
Appel Ervitéköt*
- T.Laky: A munkaerőpiac keresletét és kínálatát alakító folyamatok 1994 Munkaügyi Kutató-Intézet. Figyelő Kiadó Rt.
- Gy.Lázár - J.Székely: Helyzetkép a munkanélküliek ellátási rendszeréből kikerültekről (Egy nyomkövetés vizsgálat tapasztalatai)
Munkaügyi Szemle, 1993/2, 1-4 old.

*The Role of the state in Employment
Policy and Labour Market Programmes:
The Hungarian Case in International
Comparison 1994.*